

Makó római katolikus temetői a 18—19. században

ORBÁN IMRE

(Szege, Móra Ferenc Múzeum)

Az emberek földünk legkülönbözőbb tájain történelmünk korai idejétől különös gondot fordítottak a megholtak ünnepélyes szertartásokkal való eltemetésére. Ezért az így keletkezett temetkezési helyek alapos vizsgálata nélkül aligha lehetséges egy közösség művelődésbeli állapotának átfogó jellemzése. Dolgozatunkban a makói római katolikus temetők történetére, a temetési szertartásokra és szokásokra vonatkozó 18—19. századi adatokat gyűjtöttük össze. Eközben a teljesség igénye nélkül, egy átfogóbb kép kialakítása végett, kitekintünk a városban lévő görög katolikus közösség temetkezési helyére is.

A város vallási viszonyai¹

Makó protestáns lakosságának jelentős része a török kor és a nem egyszer súlyos megpróbáltatásokat jelentő, II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc után telepedett ide. A római katolikus népesség viszont jórészt a vidék hajdan virágzott helységeinek megmaradt és a városba húzódott lakosaiból tevődött össze. Számuk igen csekély lehetett. Az akkori keresztelési anyakönyvek megmaradt adatai szerint 1712-ben 16 s 1717-ben is mindössze 33 volt az újonnan kereszteltek száma.

A katolikusok másik részét az 1740-es években Stanislavich Miklós püspök kezdeményezésére ide települt görög katolikusok alkotják. Ezt a közösséget egyfelől a nyelvileg gyorsan asszimilálódó, vagy talán már a bevándorlás idején magyar ajkú ún. „ruszinok”, másfelől egy kis lélekszámú, folyamatosan a városba szivárgó románság alkotta.

A város vallási sokszínűségét és a katolikus népesség számbeli súlyát az alábbi, általunk összeállított táblázat² szemlélteti.

¹ A makói Szent István plébániatemplomban 1860-ig ismereteim szerint 1782-ben, 1803-ban, 1835-ben és 1859-ben végeztek egyházlátogatásokat. Az ezekről készült latin nyelvű jegyzőkönyvek közül az 1803-as nincs meg, talán valamelyik temesvári levéltárból még előkerül. Az 1835-ös teljes egészében, az 1859-es pedig piszkozatban és csonkán a plébánia levéltárában található. Ezekre Tóth Ferenc nyugalmazott múzeumigazgató hívta föl a figyelmemet. Hálás köszönet érte.

² Az 1827-es és 1839-es adatok REIZNER JÁNOS 1892. 83. l. Az 1835-ös és 1859-es adatok az ezen években a Szent István plébánián végzett kanonika vizitációk jegyzőkönyveiben, az 1835—36-ra vonatkozó értesülések SZIRBIK MIKLÓS 1926. 41. l. találhatóak. Érdemes megjegyezni, hogy az egyházlátogatási jegyzőkönyvek katolikus, Szirbik Miklós műve pedig református fölméréseket tükröz.

Hitfelekezetek	Követők száma az alábbi években				
	1827	1835	1835—36	1839	1859
római katolikus	5367	6849	6763	6763	7217
róm. kat. a tanyákon		776			1693
görög katolikus	1817	1907	1907	2000	1711
görögkeleti		13	13	20	43
református	8853	8452	10 488	10 488	13 256
evangélikus		91	253	253	364
zsidó	1111	1111	1120	1120	1296

Nemzetiségi szempontból a város sokkal egységesebb. Erről a Szent István plébánián végzett egyházlátogatások alkalmával fölvetett jegyzőkönyvek a következőképpen tudósítanak bennünket: „Ezen város lakosai főként magyarok, ezen kívül románok, németek, ruszinok és néhány görög...”³ Ugyanerről Szirbik Miklós, református prédikátor 1836-ban a következőket írta: „Makó Városának lakosai *nemzetekre nézve* többnyire Magyarok; Vagynak számosan Sidók, Oroszok, ezek között Oláhok, s egynéhány Görögök; vagynak Tótok ...egynéhány Németek is. De ezek mind tudnak Magyarul, az Oroszok pedig már annyira megmagyarosodtak, hogy közöttük csak egy sins, a ki nemzeti nyelvét tudná. — A Czigányok számba se jönnek, noha nem kevesen vagynak, a Városnak keleti oldalán külön szakaszt formálva, mellyet Bétsnek hívnak.”⁴

Az említett felekezetek közti viszonyt többnyire a békesség jellemezte. Erről ugyancsak Szirbik Miklósnál az alábbiakat olvashatjuk: „Egyébiránt örömmel emlitem itt meg azt a szép egyességet, barátságot, mely Makón a különböző Vallásbeli Felekezetek között uralkodik. Nem tudnak itt semmit arról az idegenségről, mellyet sok helyeken a Felekezetek között tapasztalhatni; a barátválasztásban, a társalkodásban nem kérdik azt, hogy tiszteli valaki az Istent? egyik a másiknak Vallásos szokását nem gúnyolja, Templomát nem útálja; temetési és más innepélyes alkalmatosságokkal a Reformátusok a Katolikusoknak, és Oroszoknak, ezek viszont amazoknak Templomába tódulnak. — A lelkeknek Attya, és a szívek mozdulásának Igazgatója vigye ezt az egyességet elébb, és indítsón másokat is e példának követésére.”⁵

Sajnos ez az egyetértés nem volt jellemző a görög katolikus hívekre. A szent helyek, valamint a liturgikus nyelv használata miatt a ruszinok és a románok közötti viszony egyáltalán nem mondható békésnek. Ellentétek még a 19. század közepén is durva összetűzésekhez vezettek.⁶

A római katolikus temetők területi változásai

Makó újbóli benépesülése után a vallási szertartások helyéül szolgáló templomok fölépítése mellett új temetők megnyitása is szükségessé vált. A katolikusok kezdetben az előkerült maradványok tanúsága szerint a mai Szent István térre és

³ Mind az 1835-ös, mind az 1859-es egyházlátogatási jegyzőkönyv hasonló módon és azonos szavakkal nyilatkozik erről.

⁴ SZIRBIK MIKLÓS 1926. 37. l.

⁵ Uo. 43—44. l.

⁶ A makói görög katolikus templomban végzett 1844-es egyházlátogatási jegyzőkönyv is megemlékezik róla. A dokumentum a parochia levéltárában található.

ennek környékére temetkeztek. Középkori hagyományoknak megfelelően végső nyughelyül a templomuk körül kialakított cintermet választották. Sajnos erről nem sokat tudunk. Annyi azonban bizonyos, hogy előbb egy fűzfavesszőből font, sárral tapasztott falú „templomocskát” emeltek, és 1718-ban szilárd anyagokból egy újabbat építettek. Ezt egészen 1772-ig használták, mikoris elkészült a ma is álló, barokk plébániatemplom.⁷

A régi templom köré temetettek sírmlékei sokáig megmaradtak. Közülük jónéhány még 1835-ben is látható volt. Ezekről az ekkor készült egyházlátogatási jegyzőkönyv a következőképpen emlékezik meg: „Mínthogy 60 év előtt a temető a templom mellett volt, régi sírok még ott ugyan találhatóak, de már újakat nem ásnak.”⁸

Ezenkívül, egyes föltételezések szerint az 1738—39-es pestisjárvány áldozatainak külön nyughelyet jelöltek ki a város határában, az ószegedi út mentén. Ez lenne az ún. *pestistemető*. Ennek főnnállására vonatkozó adataink nem elég egyértelműek. Annyi bizonyos, a területen állt egy Szent Rozáliának, a pestisben szenvedők védőszentjének tiszteletére épített kápolna, amely mára sajnos már elenyészett.⁹

Az új plébániatemplom építésének befejezése után nem sokkal, 1776—1777-ben a katolikusok fölhagytak a templom köré való temetkezéssel, s mindkét rítus követői immár külön-külön, a vidék egy-egy magasabb, az átlagos szinttől körülbelül egymásfél méterre kiemelkedő pontján újabb temetőket nyitottak. A Csanád vármegyei helységekben lévő temetőkről készült 1786-os kimutató¹⁰ Makóról a következőképpen számol be. A városban ekkor négy temető volt.

A helységek megnevezése	A temetők megnevezése, akikhez valójában tartoznak	A lakott terület vagy a házak és az egyházak körletén belül v. kívül	Távolságuk a helységtől	Kiterjedésük	A sírok milyensége	Melyik évben létesültek
Makó városnak van 4 temetője	Az első a katolikusokhoz tartozik	A lakott területen (házak, egyházak) kívül	104 öl	8 591 □-öl	ásott	1776
	A második a reformátusokhoz	uo.	40 öl	10 728 □-öl	ua.	1759
	A harmadik a görögkatolikusokhoz	uo.	73 öl	1 720 □-öl	ua.	1777
	A negyedik a zsidókhoz	uo.	5 öl	735 □-öl	ua.	1777

⁷ A templom építésével kapcsolatos iratok a Szent István római katolikus plébánia levéltárában vannak.

⁸ A latin szöveg az 1835-ös egyházlátogatási jegyzőkönyv 24. oldalán olvasható. Mivel ezen érintett szakasznak fönnmaradt a plébánia levéltárában egy magyar fordítása, inkább ezt idéztük.

⁹ TÓTH FERENC 1988. 14.

¹⁰ TÓTH FERENC 1974. 54. Az eredeti dokumentum Sipos István tulajdona.

Az 1776-ban használatba vett, s valaha a mai Petőfi park és a környező utcák területén létezett római katolikus temető a 19. század elejére betelt. A város egyébként is lassan körbefogta, így nem felelt meg a kor általános egészségügyi követelményeinek sem. Ezért már az 1810-es években felmerült egy újabb temető létesítésének a gondolata. Minderről a templom „Historia Domus”-a a következőképpen számol be: „Mivel a hívek közös temetője, mely az új házhelyek kiosztása által a lakosok házai közé esett, felsőbbi rendeletek értelménél fogva használaton kívülnek rendeltetett: ennek helyébe egy, az úgy nevezett Sovány szőlők között fekvő és körül árkolt új terület adományoztatott a tek. püspöki uradalom által...”¹¹

Ezen új terület kijelölésével kapcsolatos első intézkedéseket 1813-ban hozták. Az események megbolygatták a város közvéleményét. Mindamellett, hogy gondot jelentett a kisajátítandó területekért cserébe megfelelő földek kiválasztása, a város népét már előre aggasztotta a temető esetleges későbbi nagyobbításának gondolata. Birtokaik védelmében még a régebbi temető további fönntartását is megfelelő megoldásnak tartották. Ezért „Az Helybeli RCatholica Eklésia részéről lévő Elöljáróság” 1813-ban az e kérdésben írt folyamodványát a következőképpen zárja: „Az adatván hozzá, hogy ezután nem fogja kívánni (ti. a püspök), hogy a Temető, a nyomásnak (-legelő) fogyasztásával, másomnan nagyobbítasson, mert az Eklésia részéről fog gondoskodás lenni, hogy a mostani régi Temetőhöz közelebb az érfelett lévő szőlőkől, azoknak meg vétele által, tétessen meg a Temetőnek nagyobbítása.”¹² A makói püspöki uradalom levéltárában fönntmaradt dokumentumok szerint a megállapodás megszűlése után az érintett gazdák — Török János, Sterba István, Jenei Péter, Nagy György Mihály, Igaz János, Bánfi Péter — a várostól délnyugatra lévő új hegyi szőlőknél kaptak ellenszolgáltatásként megfelelő területeket.¹³ Így a temető megnyitására 1817. február 3-án sor kerülhetett.¹⁴ A nagyobbítása területének kicsinysege miatt hamarosan időszerűvé vált. ÉK és DNy felől újabb részeket kapcsoltak a sírkerthez, melynek kiterjedése így kb. kétszeresére növekedett.

Hamarosan a sors kiszámíthatatlan játéka folytán, éppen a város polgárainak kérésére, a kezdetben egyáltalán nem óhajtott nagyobbítás ismét napirendre került. Ezt az 1831-es kolerajárvány tette szükségessé.

A ragály rendkívül súlyos volt. „Voltak napok, amikor 25—30 ember meghalt. Este még halottaikat gyászolták, másnap már ők is a hűvös, meszes tömegsírban pihentek. Barát barátot, rokon rokont kezd kerülni, nehogy kézszerítése, érintkezése által a borzasztó, szintoly kínos mint gyors halál fullánkjaik közölje a szeretett egyénnel, vagy vegye át tőle. Minden ház, s amennyire lehetett, annak minden tagja elzárá, elkülönözé magát egyebektől halálos félelemben. És csak a harangok folytonos kongása, s a néptelen utcákon festetlen, gyalulatlan koporsókkal, vagy ezek hiányában zsákokba rejtett holt tetemekkel elrobogó szekerek zaja hirdette az elzárkózottaknak, hogy nem egyedül vannak még életben” — írja az egykori krónikás.¹⁵

A vész a lakosok között igen nagy riadalmat keltett. A hatóságok megtiltották egyebek mellett a közös istentiszteleteket, temetéseket és halotti torokat. A rendes egyházi szertartás tilos lévén, a holtakat ruhájukkal és ágyneműjükkel

¹¹ Az azóta elkallódott „Historia Domus”-ból 1870-ben készült magyar nyelvű fordítás. A dokumentum a plébánia levéltárában található. A szöveg hitelességét Bódy Antal plébános igazolta aláírásával és az egyházközség pecsétjével.

¹² A Csongrád Megyei Levéltár (CSML) Makói Fióklevéltára, a Makói Püspöki Uradalom iratai, Tiszti széki iratok 36/1813. 1913. április 20-án kelt irat.

¹³ Uo.

¹⁴ Lásd a 11. sz. jegyzetet.

¹⁵ BÁLINT NAGY ISTVÁN 1928. 67—68.

együtt a temető szélére hordták össze, „hol a katolikusokat az egyház papja az esteli órákban beszenteli, azután az éj leple alatt mésszel telt tömegsírokba temetik.”¹⁶ Az eljárás egyenetlenséget szított a polgárok között. A helyi illetőségű Görbe István egyenesen a papok ellen lázított, mondván, azok „csak kényelemszeretetből nem temetik el a halottaikat, hiszen a kolera nem is olyan veszélyes, amilyennek festik”.¹⁷

A város katolikus népességének vezetői azonban tudatában voltak a helyzet súlyosságának. Látván temetőjük gyors betelését, 1831. december 16-án a következő beadvánnyal fordultak az itteni püspöki uradalom tiszti székéhez.

„Tekintetes Tiszti Szék!

A legközelebbi múlt nyári sűrű halálozások által Temetőnk annyira bételvén, hogy abban a temetkezés jövőre nézve tsak egy vagy Két esztendeig történhetik meg, főképpen, ha (: amitől az Isten mentsen meg bennünket :) a múlt nyári sűrű halálozáshoz hasonló szerencsétlen pusztító halálozás ütne ki,; mire való nézve mély alázatossággal folyamodunk a Tekintetes Tiszti Székhez, esedezván, hogy azon tekintetből, mivel a most meglévő temetőnk mellett fekvő magas földek, melyek a Temető mellett, Körül szőlőkkel vagynak béültetve, leg alkalmasabb helyet adnának a mostani Temető betelése után leendő temetkezésre, annyival inkább, e szerént az elhunyt Társainknak hamvai is egy helen levén az esztendőnek lefolyása alatt a megholt hívekért tartatni szokott halotti Isteni szolgálatok az együtt nyugvo hívek Közt tartathatnának, az érintett szőlő földekből, mint a temetkezésekre a környül állásokhoz képest leg alkalmasabbakból Temetőnknek meg nagyobbítását, Kegyesen meg engedni, az arra szolgálendő földmennyiséget Kimutatatni méltoztasson...”¹⁸

A tiszti szék még ugyanezen év szilveszterén Milutinovits Gergely tiszttartót és Bódi Miklós számtartót bizta meg az ügy vitelével. Utasította őket, vizsgálják ki, milyen mértékű bővítésre van szükség, s mely területeken lehetne a legkevesebb sérelemmel kijelölni a temető új részeit.

A püspöki uradalom igen körültekintően járt el. A területkisajátítások által érintett tizenöt szőlősgazda kártalanításáról a tiszti szék már 1832. január 28-án intézkedett: „hogy ki-ki közülök a Temetőnek el foglalandó szőlője helyében a nyomásból (ti. a környező részekből) másfél annyi földet fog kapni...” A továbbiakban, mivel az elvett területeken gyümölcsösök és szőlők voltak, hozzáteszi: „... hogy (a gazdák) 3 Esztendő alatt, a meddiglen tudniillik az új Ültetések meg gyarapodhatna, az előbbi Soványi Szöllejeket is használhatták; és hogy ezeket Tsak azon három Esztendőktől Elteltével, a midőn tudniillik az el foglalt Térség árokkal békerítettik; légyenek kötelessek Ki vágatni...”¹⁹ Az így létesített új részeket Róka József, makói plébános 1835. szeptember 22-én ünnepélyes külsőségek közepette megál-dotta.²⁰

Mindezek ellenére az ügy mégsem volt teljesen problémamentes. A temetőt ugyanis szőlőskertek és termőföldek vették körül. A terület növelése így csak a távolabbi birtokokhoz vezető dűlőutak fönntartásával volt lehetséges. Az 1859-es egyházlátogatás alkalmával fölvevett jegyzőkönyv fájdalmasan jegyzi meg ezzel kapcso-

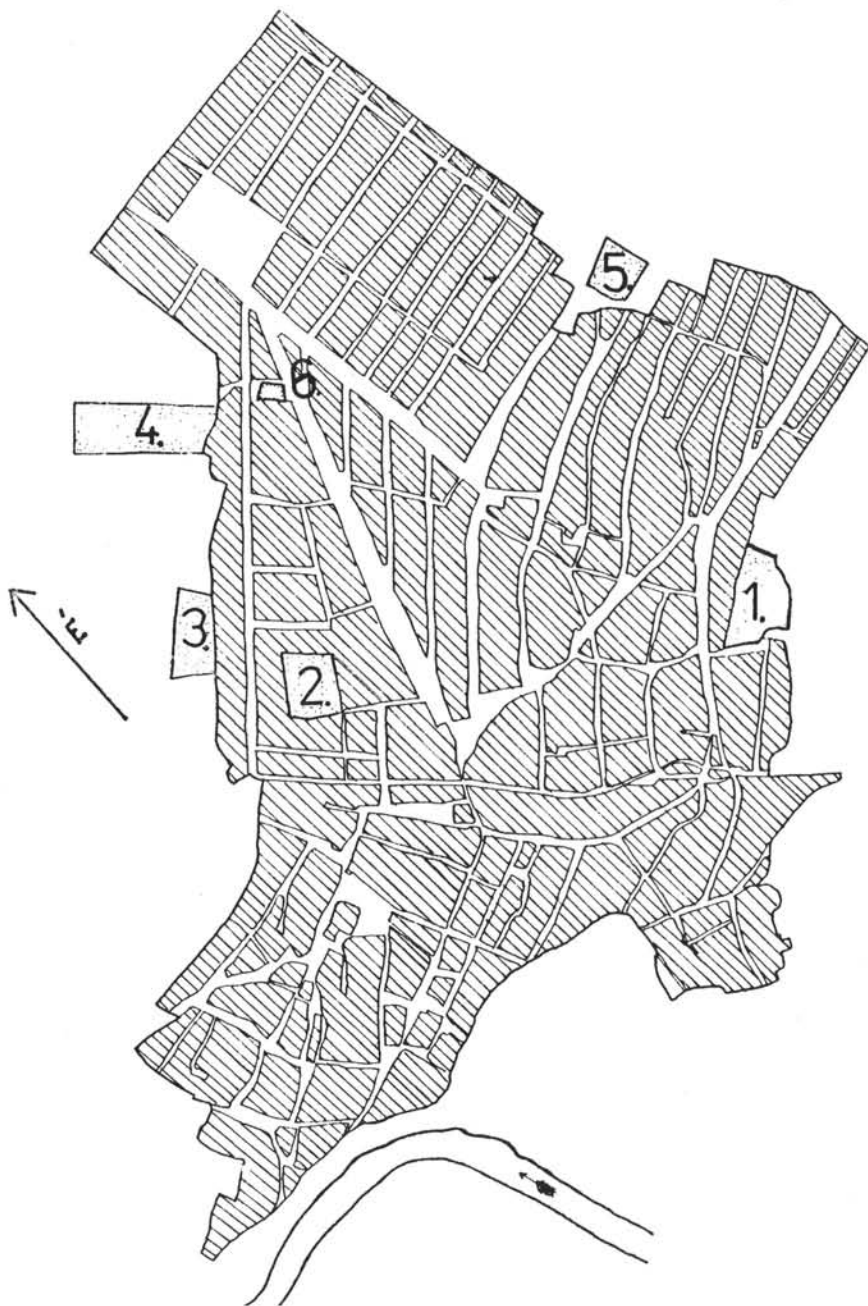
¹⁶ Uo. 56.

¹⁷ Uo. 68.

¹⁸ CSML Fióklevéltára, a Makói Püspöki Uradalom iratai. Tiszti széki iratok 1831. december 16-án kelt irat.

¹⁹ Uo.

²⁰ A makói Szent István plébánia levéltárában lévő, az elkallódott „Historia Domus”-ból készített múlt századi latin nyelvű kivonat.

Makó vázlatos képe Giba Antal 1824-es térképe alapján

A térképen lévő számok magyarázata:

1. Református ó-temető
2. A régi római katolikus temető
3. Az új római katolikus temető
4. Az új református temető
5. Görög katolikus temető
6. A régi zsidó temető

latban, hogy az utak mentén a sírkeresztek az átmenő forgalom következtében a „könnyelműség és a gonoszság miatt olykor kiszakíttatnak és széttöretnek”.

Ez utóbbi temető megnyitásával az 1800-as évek első évtizedeiben a városnak tehát két római katolikus temetkezési helye lett. Még megvolt a régebbi, a mai Petőfi park helyén, ahová ugyan már nem temettek, de a kegyeleti idő letelte előtt nem számolták föl. Ezt a nép „ótemető”-nek vagy „régii temető”-nek hívta.²¹ Az újabbat pedig, melynek területi kialakulását áttekintettük, általában „új temető”-nek, illetve „pápista temető”-nek nevezték.²²

A temetőket tekintve a 19. század első felére kialakult helyzetről Szirbik Miklós a következőképpen ír: „Körülotte (ti. a város körül) vagynak a Temetők u. m. a R. Katolikusoknak, és Sidóknak Észak felől egy egy, minthogy már a régiekbe nem temetkeznek; a Reformátusoknak kettő, a régi, mellybe még most is temetkeznek Dél, az új, mellybe még nem sok van temetve, Észak felől: az Oroszoknak egy Napkeletre.”²³

A területi kiterjedésben a század második fele is hozott változásokat, hiszen az újonnan csatolt részek sem elégitették ki a közösség igényeit. Ezzel kapcsolatban az előbb említett 1859-es kanonika vizitáció alkalmával a vizitátor a következő megjegyzést tette: „Néhány év múltával gondoskodni kell egy újabb temető létrehozásáról vagy a mostani megnagyobbításáról.” Az egyházközség a korábban fölmerült konfliktusok ellenére az utóbbi megoldást választotta, s a temető területét 1861-ben észak felé ismételten megnövelte, így alakítva ki a latin rítusú katolikus hívek ma is használatban lévő temetőjének 19. századi formáját.

A temető általános képe

A többihez hasonlóan az 1817-ben megnyitott római katolikus temető is a vidéki egy magasabb pontján található. Területét az akkori várostól északnyugatra, a házaktól kissé távolabb az ún. „Sovány szöllők” között jelölték ki, s a kor általános szokásainak megfelelően ünnepélyes keretek között áldották meg.

Még ez előtt árokkal és kerítéssel vették körül, melynek fönntartásáról a későbbiekben a város hívó népe gondoskodott. Természetesen megfelelő bejáratot is készítettek. A mai kovácsoltvas kapu 1890-ből származik és Péli István helyi kovácsmester munkája.²⁴

A szertartás idejére ugyancsak állnia kellett a temető keresztjének. Ezt 1817-ben még fából ácsolták. A hely állandó kőkeresztjét, melyen a Megváltó ugyancsak kőből való képe volt látható, 1829-ben Selmezi József, makói lakos saját költségén készítette. Mivel fönntartására sem ő, sem más alapítványt nem tett, gondját a plébánia által alkalmazott temetőcsősz viselte.²⁵

Új temetkezési hely megnyitása szempontjából nem elengedhetetlen föltétel temetőkápolna létesítése, de szinte minden tehetősebb közösség törekedett egy ilyen kis egyház építésére. Nálunk erről a város egy kiváló polgára, Viblitzhauer János, „makái serfőző mester” intézkedett. Köztudott, hogy temetőink szentélyeit általában

²¹ INCZEFI GÉZA 1970. 215—216. I. Itt még Inczeft az írja, hogy a „régii temető... helye ismeretlen, valamelyik régen elhagyott temető neve.” Ez az írásos dokumentumok és a térképek tanúsága szerint csak az 1776-ban, a mai Petőfi park és a környező részeken nyitott temető lehetett.

²² Uo.

²³ SZIRBIK MIKLÓS 1926. 26. I.

²⁴ TÓTH FERENC közlése.

²⁵ Az 1835-ös és 1859-es egyházlátogatási jegyzőkönyvek adatai.

Szent Mihálynak, a végítélet angyalának oltalmába ajánlották. Ez esetben azonban a temetőbe vezető út végén, mintegy fogadva az idetérőket nem Mihály, hanem Szent Anna asszony kápolnája áll. A védőszentválasztás okát a serfőző által írott s a Szent István plébánia levéltárában megmaradt, 1829. július 11-én kelt „Örök Hagyomány Levél” adja meg.²⁶ Ebben előbb megemlékezik a már befejezett építkezésről „...min-

1. A római katolikus temető kápolnája (1829)

denekutánna a múlt 1828-ik Esztendő December 27-ik napján Istenben boldogult Hites társam Hänszl Anna Sírhalma felett a Makai Romai Catholicusok Temetőjében tulajdon Költségemen egy Kápolnát Szent Anna Asszony tiszteletére építettem és minden hozzá tartozó eszközökkel felékesítettem...” majd a továbbiakban arra kötelezi magát, „...hogymind addig még az Úr Isten e mulandó életemet megtartya, ugyanazon Kápolnának mindenkor jó állapotban leendő tartásáról gondoskodni

²⁶ Az idézett levél 1835-ből származó másolata a Szent István plébánia levéltárában van az 1835-ös egyházlátogatási jegyzőkönyvhöz csatolva.

fogok; minekutánna pedig Isten Ő Szent Fölsége rendelése Szerént a mulandó világbul ki költözök, és halálom előtt annyi üdöm nem adatna, hogy javaimról egyéb rendeléseket tehessen, már most azon esetre megmaradandó javaimból Két Száz forintokat pengő pénzben az említett Kápolna fentartására ajánlok, és rendelék olly móddal, hogy azon 200 forintokat az üdőben leendő Makai Plébános Úr bátor-

2. A római katolikus temető kápolnájának szentélye kívülről

ságos helyre ki-adja, és Esztendőnként utánnok bé-jövendő Interesteket (kamat) a Kápolna körül elő-fordulandó javításokra fordítsa”. (1. melléklet)

A népi építészet jegyeit hordozó klasszicista jellegű kápolna már az 1829-es év első felében elkészült. Méretei átlagosak: kilenc méter hosszú, négy és fél méter széles, belső terének magassága hozzávetőleg három méter. Vaskos falaival, félkör-íves záródású szentélyével a város egyik legszebb műemléke. Figyelemre méltó a harang elhelyezésére is alkalmas, barokkos sipkájú tornya is. (1. és 2. kép) 1829. szeptember 8-án, Kisboldogasszony napján szentelték föl.²⁷ Az épület alatt nyugszik

²⁷ Lásd a 20. sz. jegyzetet.

tehát a már említett Hänsl Anna, akinek a külső falon elhelyezett vörös márvány sírkövén a következő fölirat olvasható:

Ezen setét sir boltozatában
nyugosznak — makai serfőző
Viblitz Hauzer János
hív feleséginek Istenben boldogult
Hänsl Annának aki az 1828-ik
esztendei december 27.-én
meghalálozott, — hamvai.

Az építés tényét pedig a kápolna bejárata fölött akkoriban elhelyezett, még ma is látható, ugyancsak vörös márványtáblán örökítették meg.

AZ ÚR ISTEN DICSŐ-SÉGÉRE
SZENT ANNA ASZSZONY TISZTELETÉRE
KEDVES, S' HÍV FELESÉGINEK NÉHAI HÄNSL ANNÁNAK, A
KI AZ 1828-ik ESZTENDEI DECEMBER HOLNAP 27-én ISTENBEN
EL NYUGODOTT, ITT NYUGVÓ HAMVAI FELETT, ÖRÖK EMLÉKE-
ZETŰL TULAJDON KÖLTSÉGÉN ÉPÍTTETTE VIBLITZ
HAUZER JÁNOS MAKAI SERFŐZŐ
MDCCCXXIX.'

A kápolna gondját, mint a temetőjét és a már említett temetőkeresztét, megfelelő fizetség ellenében az alapítás évétől még 1859-ben is Horváth András „feddhetetlen erkölcsű” makói takács viselte.²⁸ Persze a legszakoszerűbb gondoskodás mellett is szükség volt a kápolna időnkénti nagyobb arányú megújítására. Erre először 1852-ben került sor, mely a hátrahagyott tőkepénz és a hívek áldozatkész hozzájárulása folytán nem jelentett különösebb gondot.²⁹

Ahogy az előbbi rendelkezésből kiderült, Viblitzhauzer mester nem elégedett meg pusztán a kápolna fölépítésével. Akaratának megfelelően sikerült a temetőkápolnát a szükséges egyházi felszerelésekkel, így a mise bemutatásához elengedhetetlen szent ruhákkal s edényekkel, egy Szent Anna képpel, haranggal és egyéb berendezésekkel, oltárral, székekkel ellátni (II. melléklet). E szent tárgyak közül a valamely vidéki festő ecsetvonásait őrző és talán éppen ezért kicsit provinciálisnak ható oltárkép mind a mai napig megmaradt. A festmény egy, a barokk korban népszerűvé vált motívumot örökít meg, mégpedig azt a jelenetet, amikor az ülő Szent Anna az ölében lévő könyvből, azaz a Szentírásból olvasni tanítja a gyermek Máriát. A kompozíció harmadik szereplője Szent Joachim, aki a két nő mögött a háttérben állva szeretettel tekint le az előtte lévőkre. A kép mintájául az általánosan bevett típus mellett a Szent István templomban álló, valószínűleg az 1770-es évekből származó barokk Szent Anna oltár szolgálhatott.

Sajnos a kápolna eredeti harangja már nincs meg. A mostanit özvegy Szabó Józsefné Bagaméri Veron öntette 1874-ben.³⁰

Egy temető külső képét az eddig említettekén kívül döntően az itt található sírok, síremlékek határozzák meg. Ezek Makón a 19. században keletkezett temetőké-

²⁸ Az 1859-es jegyzőkönyv.

²⁹ Lásd a 20. jegyzetet.

³⁰ A harang fölirata: „KÉSZÍTTETTE ÖZV: SZABÓ JÓZSEFNÉ BAGAMÉRI VERON 1874.”

hez hasonló képet mutatnak, szabályos sorokban, egymásra merőleges utak mentén vannak.

A temető növényzetéről nincsenek írásos adataink. Az azonban bizonyos, hogy a legfontosabb a sírok közti szabad területen nőtt fű volt, hisz ennek a lekasálásával nyert széna jelentős jövedelemforrásnak számított. Ez a plébánosot illette. Használatában csak az 1848—49-es forradalom és szabadságharc idején volt némi bizonytalanság. Erről a plébánia „Historia Domus”-a a következőképpen számol be „A polgári szabadság ürügyén a plébános a temetőben nőtt fű használatában megzavartatott,” és hogy a bitorlás megakadályoztassék „a magyar minisztériumhoz beadvánnyal folyamodik, amely által a kizártnak a javakba való visszahelyezése elrendeltetik, de a végrehajtás a háború viszontagságai — a megye fölbomlása, az oroszok támadása — miatt nem következik be”.

Persze ne gondoljuk, hogy a makói plébánia jogai védelmében elállt volna a magyar ügy mellől. A „Historia Domus”, melyet mind ez ideig és a szabadságharc bukása után újólág latinul vezettek, 1848. április 2-án magyar nyelven emlékezik meg a városban tartott „szabadsági népünnep”-ről. A továbbiakban szintén magyarul a következők olvashatók: „1848. júl. 23. a csanád-megyei nemzetőrség zászlaja felszentelése a kórházterén a makói esplébános által buzdító szónoklat mellett... — júl. 24.-én a nemzetőrség első kiindulása a makói esplébános kíséretében a Rátzók elleni táborba Bács-megyébe...”

E vészterhes idők plébánosát Makra Imrének hívták, aki 1836 és 1867 között állt az egyházközség élén. A kiváló papot a temető kápolnájában temették el. Emlékét ma is őrzi egy, a külső falon látható vörös márvány emléktábla. (10. kép)

,MAKRA IMRE
FŐESPERES PRÉPOST MAKOI LEKÉSZ ITT NYUGVÓ HAMVAINAK:
MEGHALT 1867. SZEPT. 9-ÉN ÉLETÉNEK 69
ÁLDOZÁRSÁGÁNAK 45 ÉVÉBEN
ÁLDOTT LEGYEN EMLÉKE!

Temetési szertartás és helyi temetkezési szokások a 19. században

A temetési liturgiára és a helyi temetkezési szokásokra vonatkozó adataink a tárgyalt századokból nem túl bőségesek, a föllelt iratok mégis alkalmasak néhány érdekesebb vonás fölfedésére.

A temető megnyitásakor (1817. február 3.) a szertartást „püspöki felhatalmazás következtében a helybeli Esperes,” Róka József végezte.³¹ Az ott lévő hívekhez a temető megbecsülésének fontosságáról beszédet intézett, majd a néppel együtt térden állva elmondta a mindenszentek litániáját. Ezután a „Miserere” zsolnár éneklése közben a temetőt szentelt vízzel meghintette, s tömjénnel megfüstölte. Végül, az ekkor még fából ácsolt temetőkereszt előtt égő, a Szentháromságot jelképező három gyertyát a keresztre helyezte. Hasonló módon jártak el az újonnan csatolt részek esetében is.³²

³¹ Lásd a 11. sz. jegyzetet.

³² A 20. sz. jegyzet alatt érintett kivonatban olvasható szöveg fordítása a következő: „...szeptember 22-én az új részeket, melyeket innen is és onnan is a temetőhöz csatoltak, a helyi plébánia összegyűlt népéhez intézett beszéd után főtisztelendő RÓKA JÓZSEF éneklő kanonok ür megáldotta”.

E temetőt a megszentelés után kizárólag római katolikusok használták. Azokat, akik valamely ok miatt nem vallhatták magukat a hívek közössége tagjainak, nem temették a megszentelt földre. Ilyennek leginkább az öngyilkosok számítottak. Ugyanakkor a keresztség szentsége fontosságának hangsúlyozása végett a keresztleetlenül elhalt gyermekek nyughelyét másutt jelölték ki. A 19. század elején még a kerítésen kívül,³³ a század közepén már a temető egyik árokkal elválasztott szögletében temették el őket.³⁴

A szegények temetését ingyen végezték, s ilyen esetben ingyen húzták a lélekharangot is. Egyébként a megholtakat negyvennyolc óra eltelte előtt, valószínűleg a múlt században igencsak elterjedt tetszhalállal kapcsolatos különböző rémhírek miatt nem temették el. A holttesteket ünnepélyes búcsúztatás végett sohasem vitték be magába a templomba. Az elhunytakról anyakönyvet vezettek. Ebbe bejegyezték a betegeknek utolsó kenettel való ellátását. Hívás esetén a papok, akár éjszaka is kimentek. Távolabbi hely esetén kocsiról a híveknek kellett gondoskodni. A szent olajat egy nyakban függő táskában elhelyezett kis edénykében vitték. A pap ez alkalommal mindig karinget és stólát öltve ment, s ha kérték, a beteg haldoklásánál is jelen volt, és őt az ilyenkor szokásos apostoli áldásban részesítette.

A püspöki vizsgálat megállapítása szerint a temetések alkalmával visszaélések és babonás szokások nem fordultak elő. A plébánia népe mind a harangok megszólaltatásában, mind a temetési költségek tekintetében mértéktartó volt, s nem zavarták a szertartásokat „alkalmatlan és ízetlen énekléssel” sem. Utóbbi utalás valószínűleg a népi halottsiratásokra vonatkozik. Az ilyen siratások hivatalos egyházi elítélését még határozottabban jelzi, hogy a püspök a látogatásáról készült jegyzőkönyv végén, ezekre a kerülendő dolgok között újfólag visszatér.

Külön, a temetések alkalmával szolgálatot teljesítő sírásókat a plébánia nem alkalmazott. A sírokat alkalmilag fölfogadott emberek ásták ki különböző ellenszolgáltatások fejében, az előírásoknak megfelelően hét láb mélységűre. A halmokra mindig keresztet állítottak, és harminc év eltelte előtt sohasem nyitották föl ezeket.³⁵

A nyughely szellemi, lelki központjának a kápolna számított. Ezért érthető, hogy a Makóra került és itt meghalt papok, akik egyben esperesek és a helyi katolikus közösség vezetői is voltak, szívesen temetkeztek ennek sírboltjába. Emlékezetüket a külső falon elhelyezett epitáfiumok őrzik. Az említett Makra Imrén kívül itt nyugszik Bódi Antal prépost,³⁶ Henny Sebestyén címzetes prépost, az arany érdemkereszt tulajdonosa,³⁷ valamint Kristóffy János a csanádi székeskáptalan címzetes kanonokja, a Szent Ilonáról nevezett földvári apátság apátja.³⁸

E kápolna szerepét döntően meghatározta, hogy a meghaltakért először több

³³ Az 1835-ös egyházlátogatási jegyzőkönyv 24. l.

³⁴ Az 1859-es egyházlátogatási jegyzőkönyv 54. l.

³⁵ Az 1835-ös egyházlátogatási jegyzőkönyv 23–24. l., s az 1859-es egyházlátogatási jegyzőkönyv 53–54. l.

³⁶ Főlirata a következő: „A kápolna alatti sírboltban nyugszik Dr. BÓDY ANTAL prépost, főesperes, makói plébános. Meghalt 1884. év október 3-án tevékeny életének 82. áldozárságának 57. évében. Béke hamvaira! Ezen emléktáblát emelte a rokoni kegyelet.”

³⁷ Főlirata a következő: „E KÁPOLNA ALATT NYUGSZIK HENNY SEBESTYÉN CZ. PRÉPOST, FŐESPERES, MAKÓI PLÉBÁNOS, AZ ARANY ÉRDEMKERESZT TULAJDONOSA MEGHALT 1899. OKTOBER 22-ÉN ÉLETÉNEK 69-ik ÁLDOZÁRSÁGÁNAK 45-ik ÉVÉBEN. ÁLDOTT JÓ LELKEDÉRT HIVEN IMÁDKOZNAK TESTED NYUGODJÉK ITT A BOLDOG FELTÁMADÁSIG!”

³⁸ Főlirata a következő: „E kápolna sírboltjában nyugszik Istenben boldogult KRISTÓFFY JÁNOS a csanádi székeskáptalan cz. kanonokja ÉS Sz. ILONÁRÓL nevezett földvári apát, arany-misés áldozár, makói plébános született 1827 október 25-ikén meghalt 1903 december 28-án. Várva a feltámadás napját, Nyugodjék békében!”

nyire itt mutattak be szentmisét. Ezek sorából kiemelkedett 1846. július 20., mikoris „a nagyméltóságú püspök úr (Lonovics József) két elhunyt unokaöccséért mutatott be a temetőkápolnában csendes gyászmisét.”³⁹ A két fiatalember közös sírköve ma is megvan az itt lévő családi kriptá belső falába illesztve.

E SIRKERESZT VIGASZTALÓ ÁRNYA ALATT
NYUGSZANAK

FELTÁMADÁS BOLDOG REMÉNYÉBEN

KRIVNI LONOVICS LŐRINC

ÜGYÉSZI GYAKORNOK-

1841. ÁPR. 29-én ÉLT. 21-ik

ÉS

BERTALAN PAPNEVENDEK-

1842. ÁPR. 20-án ÉLT. 24-ik ÉVÉBEN

MEGHALT.

ROKONAINAK FELEJTHETETLEN-

TESTVÉREK

HAMVADÓ TETEMEIK

„Uram! végtelen a Te irgalmad

Kezeid műveit meg ne vesd”= 137. zsolt.

A város tehetősebb s egyben jelesebb családjai igyekeztek e kápolna közelébe temetkezni. Itt voltak a rangosabb sírhelyek. „A makói róm. kath. temető módosított alapszabályzata” (1891)⁴⁰ ezt a részt „kiváló hely”-nek nevezi, és árát sírhelyenként 12 forintra teszi. Valamivel olcsóbb: 8 forint volt, de még mindig előkelőnek számított az utak szélein lévő ún. „első hely”, és a 4 forintot érő, közvetlenül e két előbbi rész mögött kialakított „második hely”. Az ezen kategóriákon kívüli, főleg a város szegényebb tömegei által igénybe vett területet „szabad hely”-nek nevezték. A parcellák itt már jóval olcsóbbak voltak. A „Szabad helyeken, ha nem sorban temetkeztek, öreg halottért 2 frt”-t, gyermek után 1 frt”-t fizettek. (III. melléklet)

A sírhelyeket a temetőcsősz vagy temetőgondnok jelölte ki, s az érte járó pénzt nyugta ellenében szintén ő szedte. Ez a plébánia jövedelméhez számított, melyből jobbára a temetővel kapcsolatban fölmerülő költségeket fedezték.

Az újra nem váltott parcellák ismét az egyházközség tulajdonába kerültek vissza.

A legrangosabb sírhelyeken az alábbi személyek és családjaik nyughelyeit találjuk: „KIS CSEPCSÉNYI SÁNTHA SÁNDOR királyi tanácsos”, „NAGYSÁGOS TARNAY-MIHÁL királyi Tanácsos úr”, „KOMJÁTI TARNAY ANTAL TESTŐR, 1848/49 HONV. SZÁZADOS ALISPÁN, TÖRVSZ. ELNÖK”, „NEMES ROSZTÓCZY FERENCZ”, „FELSŐLISZKÓI ÉS BÉLAI DEMKÓ BELÁNSZKY PÁL”, „KIS-GUTHY LÁSZLÓ”.

A temetőt nemcsak a makói hívek használták. Ide temetkeztek a filiaként Makóhoz tartozó Lele lakosai is, mivel a falu a viszonylag csekély számú népesség miatt nem volt ellátva egyházi intézményekkel. Ezért az elhunytak holttesteit az anyaegyházba kellett szállítaniuk, ahol megfelelő végtisztességben részesülhettek.⁴¹

³⁹ A Lonovics család kriptája ma is megvan a temető I. kerületének 1. parcellájában. Szép klasszicista építmény. Az idézett adat a 11. sz. jegyzetben érintett „Historia Domus”-ból való.

⁴⁰ A dokumentumot Sípos ISTVÁN bocsátotta rendelkezésemre. Köszönet érte.

⁴¹ Az 1835-ös és az 1859-es egyházlátogatási jegyzőkönyv valamint a maroslelei plébánia „Historia Domus”-ának adata.

Ez a bizonyára kényelmetlen állapot egészen 1873-ig tartott, mikor a püspöki uradalom temetőhelyet adományozott a falunak.⁴² A maroslelei temetőben ma is láthatók a Bonazz Sándor püspök által ekkor állíttatott kőkereszt alapjai. A legértékesebb emlék azonban nem ez, hanem — és sajnos ilyenell Makó nem rendelkezik — a megnyitás idejéből megmaradt lélekharang. (I. tábla 1.) Az egyszerű, szerény faragással díszített falábazaton álló, valaha zsindegyel ellátott harangláb ma már nincs használatban, de elég jó állapotú. Lelén ezeken kívül értékesebb emlékeket nem találtunk.

Makón a temetőn kívül római katolikus hívek csak kivételesen temetkeztek. Mindössze néhány ilyen esetről tudunk. A templomban, amelyhez egyébként kriptát nem építettek, helyezték örök nyugalomra Kőszeghy Katalint, Kőszeghy László csanádi püspök testvérét. Emlékét a templom hajójában elhelyezett, fölül a család címerével, alul pedig az elmúlásra emlékeztető koponyával díszített epitáfium hirdeti. Ennek fölirata a következő:

Kőszeghy Katalin
néhai Nyéky Antal
Özvegye
itt nyugvo Hamvainak
tétetett
háládatos fiai által.
Mehholt Makon 1816
Esz: October 25 napján
életének 60 Esztendejében.

Rajta kívül csak három ember: Kőszeghy Katalin fia, Nyéky Antal, valamint Pruszkay Erzsébet, az itteni jegyző özvegye, (mindketten 1804-ben haltak meg) és egy ismeretlen pihen a temető szomszédságában lévő Kálvária kápolna kriptájában.

Talán az eddigiek alapján is világos, az Egyház fölfogásának és tanításának megfelelően az egyházközség életében fontos helyet foglalt el a holtakról való gondoskodás. Ezért érthető, hogy az időről időre megtartott egyházlátogatások alkalmával a hivatalban lévő püspök nagy figyelmet fordított a plébánia temetőinek és az ezzel kapcsolatos ügyeknek a vizsgálatára. Ezen vizsgálat nálunk érvényes szempontjait a területileg illetékes csanádi püspök 1835-ben Temesvárott „Articuli pro apparando visitationis canonicae parochiarum Dioecesis Csanadiensis opere” címmel kiadott rendelkezésében a legapróbb részletességgel szabályozta. (IV. melléklet) Az ez alapján Makón fölvett és alapos megjegyzésekkel ellátott jegyzőkönyveink közül sajnos csak az 1835-ös hiánytalan. A jegyzőkönyv, miután részletesen leírja a plébánia ügyeinek az állását, befejezésként a vizitációt végző Lonovics József püspöknek a javítandó dolgokkal kapcsolatos határozott utasításait tartalmazza. Ezek a temetési szokásokra vonatkoztak. A püspök igen határozott hangon foglalt állást a már említett népi halottsiratás ellen:

„...nem illik, hogy a keresztények, akik a hit fényétől megvilágosítottak, s a jelen életet pedig csak az ember evilági katonáskodásának, vándorlásának és egy olyan versenypályának tekintik, ahol az örök élet jutalmának elnyeréséért fáradságosan küzdenek, és a megholtakat, akik a test bilincseitől megszabadultak, és akikről hiszik, hogy a legboldogabb életre és az örökkévaló boldogságra a jó Isten által hívatlak meg, tehát nem illik, hogy ezek a szerföltre fájdalom érzésétől úgy elragadtassa-

⁴² A maroslelei plébánia „Historia Domus”-a.

nak, midőn szüleiknek, hitvestársaiknak, gyermekeiknek vagy más atyafiainak a temetését kísérik, mint akik elvesztettek minden reményt, sírásra és nyílt jajveszékésre fakadjanak. Ezért megparancsoljuk, hogy a plébános által ismételtén véssék a hívek elméjébe, mennyire szent és üdvözítő gondolat a megholtakért könyörögni, hogy azok búneiktől megszabaduljanak, és emezek pedig fájdmukban mértéket tartsanak, s inkább az isteni rendelkezésben megnyugvó akarral, Istenhez forduló bőséges könyörgések által a megholtaknak örök nyugodalmat kérjenek.”

Kissé később, a szintén népi vonásokat őrző, az elhunyttól búcsút vevő éneklések kapcsán szól:

„Nehogy a temetés alkalmával a kántor az említett búcsúénekek helyett önkényesen kijelölt énekekkel (a híveket) megterhelhesse... ezért a plébános lelkére kötjük, hogy az efajta éneklések ne legyenek túl hosszúak vagy izléstelenek, és ezeknek még előzetesen nézzen utána. Egyről pedig még gondoskodjon; a temetési menet alkalmával a „Miserere” zsoltár ne latinul, hanem magyarul énekeltesse és a temetést kísérő hívek által a rózsafűzér ájtatosan mondassék.”

Az elhunyttól való búcsúzás lényeges eleme volt a lélekarang megszólaltatása. Egyházközségünknek a kezdeti időktől volt olyan harangja, mely a haldoklókért és megholtakért szokott szólani. A legkorábbi, melyről biztos adatunk van, 1717-ben öntötte egy ismeretlen mester. Ezt Nádasdy László püspök a Boldogságos Szűz Mária és Szent József tiszteletére áldotta meg.⁴³ Mind az 1835-ös, mind az 1859-es kanonika vizitáció jó állapotúnak írja le. Még 1902-ben is minden sérülés nélkül megvolt, mikor is Kristóffy János plébános az Adria Biztosító Társulatnál a többi haranggal együtt biztosítottatta.⁴⁴ Az első világháború alatti 1917-es rekvirálásoknak eshetett áldozatul.

A temetés utáni idők lényeges eleme volt az évfordulós halotti misék bemutatása. Ezt többnyire a családtagok kezdeményezték, de a gazdagabbak közül számosan tettek saját, vagy övéik lelkiüdvéért különböző misealapítványokat. Erre 1807-től már vannak adataink. Az ilyen tárgyú érvényes rendelkezések száma 1835-ben 11 volt.⁴⁵ A misemondásra készpénzt, esetleg valamely javak eladásából befolyó összeget hagytak. Rendelkezéseiket általában magyarul, ritkábban latinul fogalmazták. (V. melléklet)

Ezeket a halotti gyászmiséket nagyrészt már a plébániatemplomban mondatták. Az itt megtartott szertartások közül néhány jelentőségénél fogva kiemelkedik. A már említett és érdemei folytán méltán példaadó pap, Makra Imre által 1860. április 23-án, az elnyomás idején „gróf Széchenyi Istvánnak, a nagy hazafinak a lelki üdvéért nemcsak a helybeli, hanem a környék különböző hitvallású és felekezetű lakosainak igen nagy sokasága előtt a legnagyobb ünnepélyességgel mise tartatott.”⁴⁶ Henny Sebestyén plébános úr idejében pedig ugyancsak misét mondtak az 1848-as forradalom ötvenéves évfordulóján, 1898. március 15-én és ünnepélyes rekviemet az aradi vértanúk mártíromságának félszázados emléknapján, 1899. október 6-án.⁴⁷ Egy korábbi (1870), de a vértanúk emlékére tartott gyászmiséről a „Maros” c. helyi újság a következőképpen számolt be: „Október 6-án, az aradi 13 vértanuk

⁴³ Az 1835-ös egyházlátogatási jegyzőkönyv 2. l. s az 1859-es egyházlátogatási jegyzőkönyv 2. l.

⁴⁴ A „Cs. kir. szabadalmazott Adria Biztosító Társulat” nem hitelesített szerződése 1902-ből (Sípos István tulajdona). Ebben a harang következő adatai találhatóak: alsó kerülete 150,8 cm, belső magassága 34,5 cm, súlya 56 kg, anyagának vastagsága 31 mm, értéke 146 korona.

⁴⁵ Az iratok vonatkozó részeinek másolata a Szent István plébánia levéltárában maradt fenn, az 1835-ös egyházlátogatási jegyzőkönyvhöz csatolva 37—42. l.

⁴⁶ Lásd a 11. sz. jegyzetet.

⁴⁷ Az 1894-től vezetett újabb „Historia Domus”.

évfordulati gyásznapiját városunk is kegyeleti megemlékezés közt ülte meg. A római kath. templomban összesereglett minden vallásfelekezeti közönség előtt tartott gyász-istentiszteleten nagyságos Bódy Antal prépost úr pontifikált. A templomban felállított ravatalon az elvérzett és jobb sorsra érdemes 13 tábornok arczképe volt ki-függesztve, melyet gyász-lobogókkal ifjak és nők díszruhába öltözve vettek körül.”⁴⁸

3. A görög katolikus temető kápolnája (1847)

A görög katolikus temető

Mielőtt rátérnénk a makói katolikus temetők által megőrzött sírjelek áttekin-tésére, vessünk egy pillantást a város görög rítusú katolikusainak temetkezési he-lyére is. Ez azért is tűnik fontosnak, mert a görög katolikus temetőben található sír-

⁴⁸ Maros c. makói újság 1870. október 9.

emlékek s keresztek, hiszen ezeket is helyi, illetve a környékbeli mesterek készítették, egységes képet alkotnak a római katolikus temetőben találhatókkal. A görög temető a 18. század végére utaló adatokkal is szolgál.

Említettük, hogy a görög katolikus népesség az 1740-es években telepedett le városunkban. Mivel ilyen jellegű saját intézményük egyáltalán nem volt, a római katolikus templom körül kialakított cinteremben temetkeztek. Saját temető létesítésére 1777-ben, új templomuk építésével párhuzamosan nyílt lehetőség.

4. A görög katolikus temető kápolnájának szentélye kívülről

A város keleti határában, egy kiemelkedő löszháton jelölték ki területét. Árokkal vették körül, és élsővénnel óvták a különböző kártételektől. Jelentőségét növeli, hogy a vidék egyetlen görög rítusú temetkezési helyét hozták létre.

Már a 18. század végén — ugyanúgy, mint napjainkban — a helyiek egyszerűen „*orosz temető*”-nek nevezték ezt a nyughelyet.⁴⁹ A mai lakosság már nem igen tudja, hogy az elnevezés a betelepült ruténokra, népi megnevezésük szerint „*oroszk*”-ra utal. Hívták ezt az idetelepülők hitvallása alapján „*G. egyesült temető*”-nek is, amely immár több mint kétszáz éve szolgál a makói görög katolikusok temetkezési helyéül.

Érdekes sajtáság, hogy a temető ugyan 18. századi, de a sírok mégsem az ekkor keletkezett temetőkre jellemző rendezett képet mutatják. Kisebb-nagyobb csoportokban, az egész területen szétszórva találhatóak.

⁴⁹ INCZEFI GÉZA 1970. 209.

Más temetőkhöz hasonló növényzete volt. Az itt nőtt fű az általános szokásnak megfelelően a parochia jövedelméhez tartozott. Erről tudjuk, hogy Pák János paróchus az ebből befolyó bevételeket szegény betegek számára szolgáló ház építése végett átadta a közösségnek.⁵⁰

A nyughely kápolnáját 1847-ben építették Ferenczy Lászlóné Fehérváry Mária hagyatékából a családi sír fölé.⁵¹ (4. kép) A kegyes adományozó családjának emlékét mind a mai napig őrzi egy, a kápolna előtt álló, fehér márványból készült obeliszk. (3. kép) A kápolna a római katolikus temető kápolnájához hasonlóan klasszicista jellegű. Zömök falai, félköríves záródású szentélye, egyszerű kiképzésű tornya, a főhomlokzat párkányzata azonban magán viseli a népi építészet sajátos vonásait is. A makói születésű Erdélyi Vazul püspök szentelte föl 1847. szeptember 20-án.⁵² Harangját Major János és neje Anna és fia János és ennek neje 1875-ben öntette.⁵³ A temető keresztjét egészen a legutóbbi időkig fából készítették.

Itt található a város katolikus temetőinek ma is álló legrégebbi sírköve. (9. kép) A vörös márványból való, kopott, törött és a sírkő alakját követő vasalással megerősített szív alakú, keresztben végződő síremlék szövege a következő:

ITT
NYUGSZIK NEMES
SZILVASÝ MIHÁLY HITES
TÁRSÁVAL ÉS TÖBB NEMES
GYERMEKEIVEL 1784
10-ik FEBR.

A család egyébként a sírkövek tanúsága szerint majd egy évszázadig temetkezett ide. Az egymás mellett lévő, ma már elhanyagolt sírokon neogót, neoreneszánsz emlékek találhatók, mint a népi sírkőállítás jellegzetes képviselői.

A temetők sírjelei

A katolikus temetőknek az elmúlt két évszázadból megmaradt sírjelei ugyan csak elvétve és esetlegesen mutatnak különös, egyedi vonásokat, összességük mégis alkalmas egy vidéki mezőváros sírkőállítási szokásainak áttekintésére.

Már említettük, hogy a hívek szeretteik hantjaira, mindig az elhunyt feje felől, hagyományaiknak megfelelően Krisztus halálára és föltámadására, így egyszersmind az örök életre emlékeztető keresztet állítottak. A kereszt, mint a katolikus világban legáltalánosabban elterjedt szimbólum, valamilyen formában a nem kereszt alakú sírjeleken is szerepel.

Mivel városunk környékén kő egyáltalán nem található, a helyi lakosság egyszerűbb és szegényebb tömegeinek „...igényeit a szépen kifaragott és megfestett fejfa is kielégítette. (I. tábla 2., 3.)”⁵⁴ Hajdanán ezeket a magyarosan kiképzett, gyakran tulipánnal díszített fejfákat kék-pirosra festették.⁵⁵ Ezekből sajnos egy sem maradt

⁵⁰ A görög katolikus templomban 1844-ben végzett egyházlátogatás jegyzőkönyve.

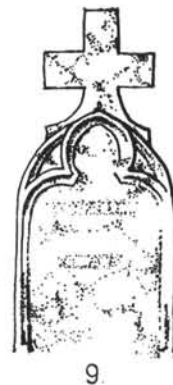
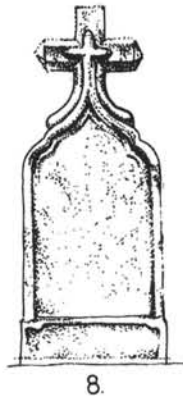
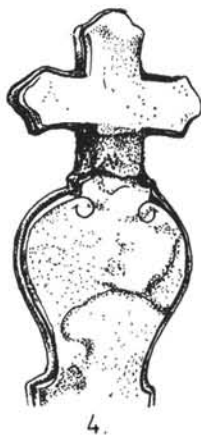
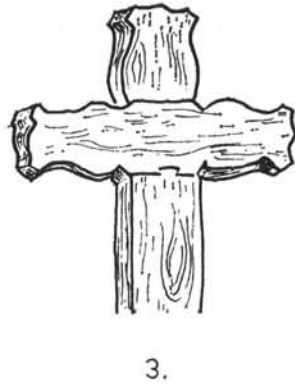
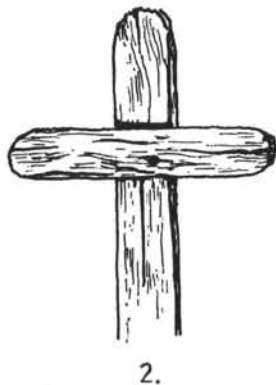
⁵¹ Az 1940-ben a görög katolikus templomban végzett egyházlátogatási jegyzőkönyv 7. l.

⁵² Uo.

⁵³ Fölrirata: „ÖNTETTE MAJOR JÁNOS ÉS NEJE ANNA ÉS FIA JÁNOS ÉS ENNEK NEJE 1875.”

⁵⁴ Kovács GYULA 1929. 28.

⁵⁵ Uo. 45.

hátra. Van azonban a római katolikusok temetőjének hátsó szögletében, a Karsai család sírhantjain három festetlen, viszonylag jó állapotban lévő, egyszerű fakeresztünk. (5. kép) Egy 1896-ból, kettő pedig e század elejéről származik.⁵⁶ Mindahány a valamikor legáltalánosabban elterjedt formát követi. Fölratuk vésett, s díszítésként mindössze egy stilizált hanton álló kereszt szerepel rajtuk. Az utolsó ilyen jellegű emlékekről van szó, ezért a temető legértékesebb darabjai közé számítanak. Kisebb-nagyobb gonddal készített újabb fakeresztekkel, olykor faragott kopjafával ma is gyakran találkozhatunk.

Ugyancsak kevés van az időnek jobban ellenálló s jóval drágábbnak számító öntött vaskeresztek közül, melyek száma eredetileg sem lehetett túl magas. (6., 7., 8. kép) Ezeket vagy a föld felszínének síkjában vagy magasabb, téglából rakott alapba állították, de kripták tetejére helyezve is előfordulnak.

5. Legrégibb fakeresztjeink (1906, 1921, 1896 róm. kat. temető)

A karélyosan, hegyesen, esetleg más formában végződő keresztek szárait stílizált inda- és virágmotívumokkal ékesítették. Mindegyiken rajta láthatjuk a Megváltó szintén vasból öntött alakját, s feje fölött a száruk metszéspontjában, máskor kissé följebb, kör alakú vagy szabályosan ívelt, szeszélyesen kanyargó „pergamenen” az „INRI” fölratot. Krisztus dicsőségét a kereszt mögött lévő dicsfény mellett, glóriára emlékeztető módon, növényi motívumokból összeállított „mennyei” korona jelzi. Mellékalakokként puttókat, angyalokat s ikonográfiai szempontból többféle módon értelmezhető, mégis valószínűleg Bűnbánó Magdolnát jelképező női alakot találunk. Előfordul a halott fiát ölében tartó Szűzanya ábrázolása is. (6. kép)

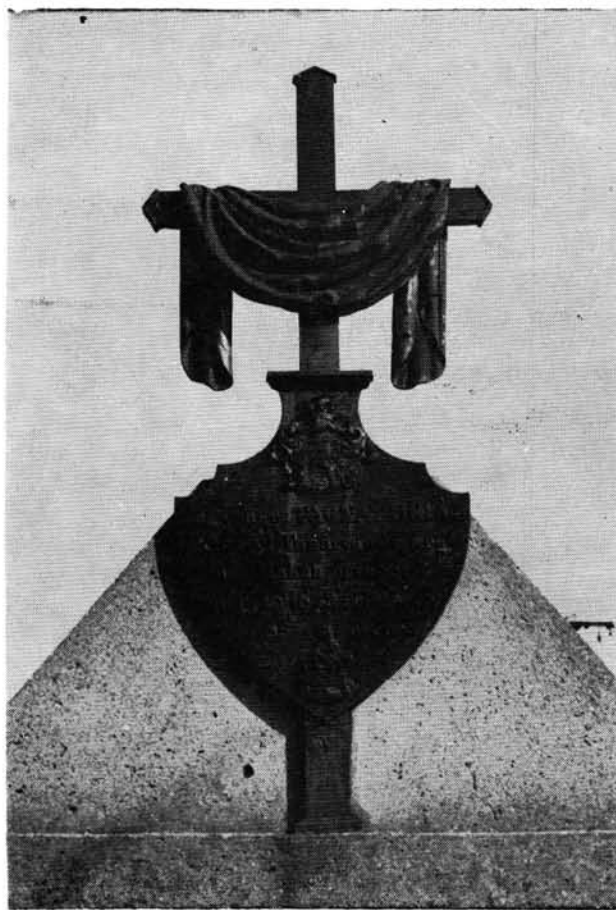
A kereszteken hajdanán volt írások közül ma már csak Tarnay Mihályé olvasható.

A leggazdagabb együttest a kőből készült sírjelek, emlékek alkotják. Fölállításukat vidékünkön csak a tehetősebb családok engedhették meg maguknak. Elkészítésükkel a helyieken kívül az igazán vagyonosabbak távolabbi városokban: Aradon, Budapesten, Szegeden és Temesvárott élő mestereket bízták meg. Ők a meg-

⁵⁶ Fölrataik: „Itt nyugszik Karsai Ferencke élt 11 évet meghalt 1896 július 11-én Béke hamvaira.

Itt nyugszik Karsai Andrásné szül. Szekeres Mária (?) Élt 47 évet meghalt 1906 ápr. 9-én
Itt nyugszik Karsai András (?) élt 69 évet meghalt 1921. ... 21-én Béke hamvaira”

rendelők igényeit figyelembe véve és a bevett szokásoknak megfelelően a legkülönbözőbb stílusok — román, gót, reneszánsz, barokk, rokokó, klasszizmus, eklektika, szecesszió — elemeit s ezek keverékét fölhasználva, valamely szilárd alapba állítva, általában fehér vagy vörös márványból készítették el műveiket. E művek alakja, díszítése a történeti Magyarország városainak temetőiben lévő síremlékekhez hasonló képet mutat. (I. tábla 4—9., II. tábla)

6. Tarnay Mihály öntött vaskeresztje (1849 róm. kat. temető)

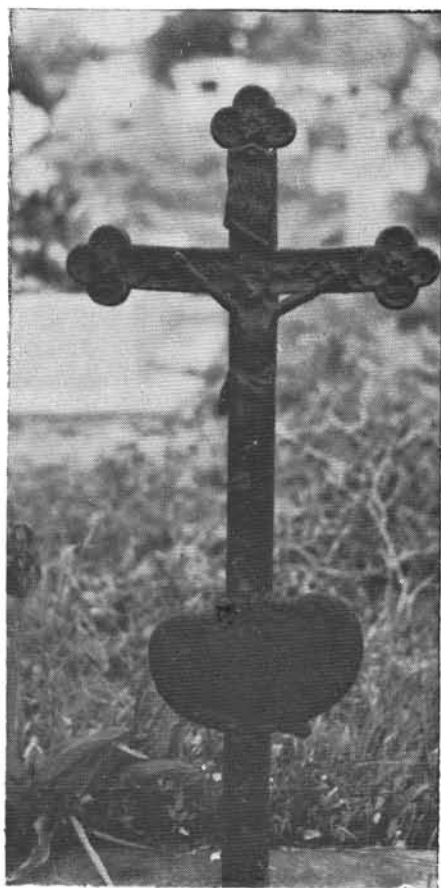
Emlékeink általában tábla alakúak és felső részük leginkább keresztben végződik. A keresztok szarai egyenes, karéjos, ívelt, esetleg több sajátságot egyszerre mutató záródásúak. Az elhunytakra emlékeztető szöveg fölírására szolgáló fölületet két oldalt gyakran egyszerű, olykor csavart, henger vagy hasáb alakú oszlopok szegélyezik. E részt fölülről félkör, karélyos és ívelt mezők zárják. Egyes esetekben az oszlopok mellőzésével gótikus építményekre jellemző lezárást találunk. Igen szép és nem túl gyakori a római katolikus temetőben Takács István vörös márványból készült számárhátíves sírköve. (I. tábla 8.)

A föntiek mellett, különösen a régebbi időkben, főként a barokk és rokokó hatására, szívesen állítottak szív alakú (I. tábla 4., 5.) és ugyan négyszögletes, de ívelt oldalú, ovális tükrű sírkeresztek. (I. tábla 6.) A szív alakúak közül ma már alig van néhány. Ezek egyike a katolikus temetők legrégebbi, 1784-es sírköve. (I. tábla 5.) Egy másik, ugyan már a valamikori sírról leemelve, a latin rítusúak temetőjében van. Külön értéke, hogy a tárgyalt időszakból ez az egyetlen latin nyelvű sírkersztünk.

I H S
 CHARIS
 FILIABUS
 ANNAE ET
 PAULINAE
 ... PATER
 LAZARUS NAGY
 POSUIT
 1841.

7. Öntött vaskereszt (róm. kat. temető)

8. Öntött vaskereszt (róm. kat. temető)

A másodsorra említett típusból szintén kevés maradt. A legrégebbi vitézlett Faragó János úré (1827) a római katolikusok temetőjében (10. kép), a másik érdekesebb Vinyó Jánosé a görögöknél (1840) látható (11. kép).

Katolikus hívek esetében viszonylag ritka az inkább református temetők képét meghatározó félköríves záródású sírkő. Nálunk a latin rítusú temető IV. kerületének 3-ik parcellájában láthatunk egy ilyet.⁵⁷ Ennél sokkal inkább figyelemre méltó a Velcsov család sírhantján lévő, homokkőből készített, neoklasszicista s teljesen egyedinek számító síremlék. (12. kép) A helyi hagyomány szerint e kő a 20. század elején került ide, állítólag a lebontott szegedi Szent Dömötör templomból. Igaz, alig hetven éve van a temetőben, de a kő faragása ennél jóval régebbi, így ezért is érdemes a kiemelésre.

A temetőben szép számmal fordulnak elő különféle obeliszkek. Ezeket vörös, fehér és fekete márványból készítették. Főként többsírhelyes családi temetkezőhely közepén, gyakran kő keretézssel vagy kovácsoltvas kerítéssel körbefogva helyezték el ezeket (13. kép). Alakjuk, kiképzésük az általánosan bevett mintákat követi. Fölállításukat érthető módon csak a város vagyonosabb polgárai engedhették meg maguknak. Így például nemes Fejérváry Mihály (1872), Kabay Sándor, görög katolikus parochus (1882), Csíkmádéfalvi Szentés Károly (1885), Görgői Farkas Mihály (1887) és mások. Elterjedésük a múlt század második felére esik.

E kövekkel megjelölt sírokat a családok hosszú ideig használták. Igyekeztek a már egyszer megfaragott emlékeket gondozni, esetleg a korábban fölkerült szöveg lecsiszolásával újra fölhasználni. Megmaradásukat a karbantartás mellett jórészt a kegyeletnek köszöhetik. Ha a sírhely új kezekbe került, a tulajdonosok rendszerint ügyeltek a régi sírkövek megtartására. Ezek még ma is nemegyszer ott láthatók a temetőkápolna, a hajdan volt sírokon a későbbiek során épített kripták falai, illetve már az e században rakott „hősi oszlop” mellett. (3., 10. kép)

A felállított sírkövek gondozásának sajtósága a görög katolikus temetőben ezek vasalása. Ha az időjárás viszontagságai már kikezdték a síremlékeket, akkor főként a sérülékenyebb keresztjüket, ritkábban az egész sírkövet annak formáját követő vaspánttal vették körül, így óva meg az enyészettől. (9., 11. kép)

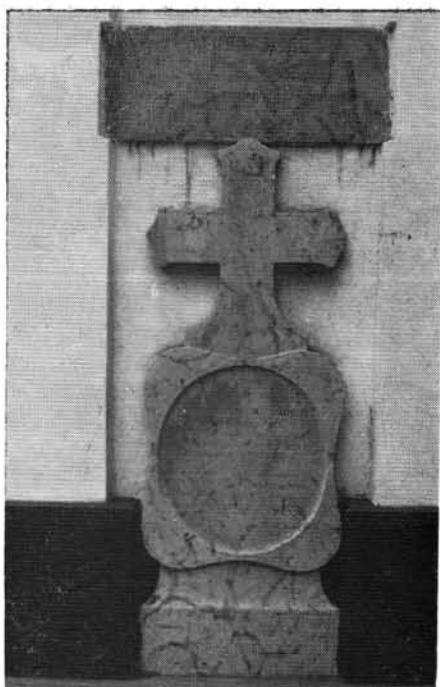
Az áttekintett emlékeken különböző szövegek mellett kiegészítő motívumok is láthatók. A kereszt ismételen való domborított vagy vésett megjelenítése mellett stilizált virág- és növényi ábrázolásokat találunk. Szívesen használták a „hit, remény, szeretet”-et jelképező lángoló szív, horgony és kereszt hármast motívumát, a keresztre boruló fűzfát, az elmúlásra emlékeztető, a földi élet végességére utaló koponyát. Előfordul a házastársak egymás mellett kitartó hűségét jelképező, két egymást fogó kéz megjelenítése. A nemes családok címerüket is rávészték síremlékeikre. (6. kép)

A sírjelek mellett nagyobb anyagi áldozatot igénylő sírboltokat is találunk e temetőkben. Ezeket szilárd anyagokból készítették, és mindig, a rangosabb sírokkal együtt, a temető lelki központjának számító kápolna közelében építették. Többségük félig a föld felszíne alatti, olykor impozáns méretű, misézésre alkalmas oltárral, padokkal ellátott sírhely. Az építmények, az egyéb sírjelekhez hasonlóan, a legkülönbözőbb stílusjegyeket hordozzák. Az archaikus, a népi vonásokat jobban őrző, sárral tapasztott kripták a görög rítusúak temetőjében vannak. Külön érdemes kiemelni egy ottani klasszicista jellegű sírbolt timpanonját, amelyen, jobbára a házak

⁵⁷ Fölrata: „ITT NYUGSZIK Horváth Gábor élt 50 évet meghalt 1895. Fia Sándor hősi halált halt a Galicziai harcztéren 1914. október 20. Ezen emléket emeltette — bánatos édesanyja Péntek Rozália élt 71 évet meghalt 1921. Béke poraira”

9. Szívalakú kőkereszt 1784-ből
(gör. kat. temető)

10. Utólag a kápolna oldalához állított
kőkereszt (róm. kat. temető)

11. Ívelt táblájú kőkereszt (1840. gör. kat. temető)

12. Mészkö síremlék (róm. kat. temető)

omzatán szereplő kis fülkét találunk. Ebben Szent Anna és a kis Mária, esetleg Mária és a gyermek Jézus népies jellegű szobrocskáját helyezték el. (14. kép) A kripták számának növekedése a múlt század 30-as éveitől figyelhető meg.

13. Egyszerű obelisz (1882. gör. kat. temető)

A sírjelek föliratai

A kereszteken, epitáfiumokon és kriptákon fennmaradt föliratok a következő, általánosan elterjedt fordulatokat őrizték meg számunkra: „itt nyugszik”, „itt nyugszanak”, „itt nyugvó hamvainak”, „emlékének”, valamint „nyugodjék békében”, „nyugodjanak csendes békességben”, „béke hamvaira”, „béke poraikra”, „áldás poraira”, „áldott legyen emléke”, „béke legyen áldott poraik felett”, „az örök vilá-

gosság fényeskedjék nekik”, „tested nyugodjék itt a boldog feltámadásig”, „irgalmas Isten dicsőség neked”.

Mindig szerepel az elhunyt neve, kora, születési és halálozási éve. Gyakran fölvész az elhalt földi pályafutása során betöltött foglalkozását is.

Itt nyugszik
Görgői
FARKAS
MIHÁLY
hites ügyvéd
Csanádvármegye főügyésze
majd árvaszéki elnöke
utóbb nyug Főpénztárnoka
élt 70 évet
megh 1877 November hó 5-én

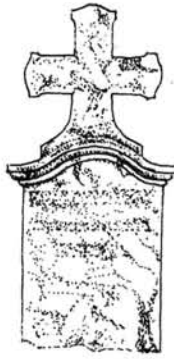
14. Kripta homlokzata (gör. kat. temető)

A görög katolikus temetőben szinte kivétel nélkül szerepelnek a családi állapotra vonatkozó adatok.

ITT NYUGSZIK
VINYÓ JÁNOS
meghalt az 1840-dik Eszt.
Élete foyjása volt 49 Esztendőök
Készittette Tzene Marja
Kedves Hitvese mely töltet
vele Házasága 20. Eszt. (11. kép)

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

Ahogy az előző példán is láthattuk, az emlék állítója gyakran megnevezi önmagát. A következő fölíratot szintén a keleti rítusú katolikusok temetőjében, annak egyik kriptáján olvashatjuk:

A felejthetetlen férjnek s szeretett atyának
KOZMA ANTALNAK
ki meghalt 1874 február 8-án életének 71-dik évében
kegyeletes emlékül emelték a kesergő özvegy
ALEXA ROZÁLIA
és gyermekei 1874-ik év Október 15.-én
Béke hamvainak

Érdekesek az említett adatokon kívül a temetés részleteit is megörökítő fölíratok. A következő fölíratot a római katolikus temető kápolnájának külső falán elhelyezett emléktáblán olvashatjuk.

„E temetőben a kápolna előtti tér jobb oldalán ismeretlen sírban nyugosznak hamvai DEBRECZENI BÁRÁNY ÁGOSTONNAK a magyar tudom. akadémia lev. tagjának. Délmagyarország első magyar úttörő történet írójának Torontál megye alispánjának Született Miskolczon 1798 évi december 29-én meghalt Makón 1849 évi április 11. Nyugvó porait e kőlappal jelöli Torontál megye hálás közönsége 1884”

Ezekon kívül találunk jónéhány, sajátosan egyedi, a meghalttól egyéni hangon búcsúzó szöveget, melyekben jórészt az örök boldogságban való újbóli találkozás reménye szólal meg.

Donyecz Ferenc ügyvédbojtárt 1882-ben így siratták: „Szeretett jó fiú és testvér miért is hevült annyira minden nemesért a szíved? A nemes szíved pályafutása hamar véget ért.”

A magára maradt férj 1850-ben a következőket vésette felesége keresztjére:

„Várj el engem drága lélek Csendes nyugodalomba
Miglen itt a földön élek epedt nyugodalomba.
Míg az Egek kebelében egyesülünk viszontlátz.
Ölel téged elméjében Férjed Posonyi Ignázt.”

Egy másik férj és az eltemetett asszony édesanyja így búcsúzik:

„Életünk szomorú bánatunk végtelen
csak te légy boldog kedvesünk odafent
amitől fájdalmunk, ha néha megenyhül.
Szellemed angyali, csókja az egyedül
hü férjed s jó anyád”

A legszebb, s egészen régi hagyományt őrző, az előtte elhaladót megszólító sírkövünk:

„EMLÉK KŐ
VITEZLET FARAGÓ JÁNOS UR-nak
E SIR FŐDI, KEDVES TESTÉT
ITT NYUGSZIK, OSZLÉKONY HAMVA
OH UTAZÓ! NE SZÁND MÁR ÉLETÉT
MEG VAGYON Ő IS NYUGODVA
TE PEDIG OLVASÓ MONDJ ÁLDÁST EZEKRE
AZ UJ EGET ÉS FÖLDET VÁRÓ TETEMEKRE,
NYUGODJANAK MONDJAD CSENDES BÉKESSÉGBE
MIG NEM A LÉLEKHEZ FEL JUTNAK AZ ÉGBE” (10. kép)

*

A főntebb összegyűjtött adataink talán megvilágítják temetőink történetét, a hozzá fűződő szokásokat, hagyományokat. Reméljük, dolgozatunkkal sikerült fölkelteni a figyelmet a még meglévő régi sírköveink, síremlékeink iránt, melyek nemcsak régiségük miatt értékesek számunkra, hanem azért is, mert városunk jelentős vagy éppen kevésbé számottevő alakjainak állítanak emléket. Sajnos, a megmaradt síremlékek száma nem túl magas. Ezért a ma élőknek különösen ügyelniük kell a még meglévők ápolására, gondozására.

MELLÉKLETEK

I.

„Örök Hagyomány Levél

Mellynek erejénél fogva alább irtt megesmérem: hogy mindenekutánna a múlt 1828-ik Esztendő December 27-ik napján Istenben boldogult Hites társam Hänsl Anna Sirhalma felett a Makai Romai-Catholicusok Temetőjében tulajdon Költségesen egy Kápolnát Szent Anna Asszony tiszteletére építettem, és minden hozzá tartozandó eszközökkel felékesíttem: ezennel arra kötelezem magamat, hogy mind addig még az Úr Isten e mulandó életemet megtartya, ugyanazon Kápolnának mindenkor jó állapotban leendő tartásáról gondoskodni fogok; minekutánna pedig Isten Ő Szent Fölsége rendelése Szerént a mulandó világbul ki költözök, és halálom előtt annyi üdöm nem adatna, hogy javaimról egyéb rendeléseket tehessek, már most azon esetre megmaradandó javaimból Két Száz forintokat pengő pénzben az említett Kápolna fentartására ajánlok, és rendelek oly móddal, hogy azon 200 forintokat az üdőben leendő Makai Plébános Ur bátorságos helyre ki-adja, és Esztendőnként utánnok bé-jövendő Interesteket (kamat) a Kápolna körül elő-fordulandó javításokra fordítsa. Mellynek nagyobb hitelére, önként való akaratomból adtam ezen örök Hagyománylevelemet, tulajdon kezem alá-írásával, és élő petsétemmel meg-erősítve. -Szent Jakab hava 11-ik napján 1829-ik Esztendőben. Viblitzhauer János sörfőző m. p. (manu propria)

Hogy ezen Örök Hagyomány Levélben ki tett feltételeknek állandóul leendő megtartása eránt való akarattját, az elhagyó Viblitzhauer János Ur előttünk is nyilvánítottatta legyen, ezennel bizonyittyuk. Makón 14-a July 1829. Feljegyzette Bánfi Péter m. p. Notárius. —Pap András város Birája. —Szüts József eskütt. —Ménesi Mihály Eskütt. —Borbola Mihály Eskütt. Darótyz Mátyás Eskütt. Kováts Sándor Eskütt.”

II.

Leltár a köztemetőben lévő Szent Anna kápolnához tartozó dolgokról

sor- szám		db
	1. Állandó fölszerelés	
1.	Ezüst kehely szintén ezüstdől való paténával, megfelelő módon aranyozva. 38 lotho* értékű	1.
2.	A gyertyatartók között fém kereszt	1.
	2. Egyházi ruhák	
3.	Fehér-piros kazula (miseruha) arany rojtokkal és a hozzávaló tartozékokkal	1.
4.	Fekete kazula ezüst rojtokkal és a hozzávaló tartozékokkal	1.
5.	Selyem birétum	1.
6.	Két színes oltárvánkos, fekete szintén kettő	4.
7.	cingulus	1.
	3. Vásonfölszerelések	
8.	Miseing (alba) vállkendővel	1.
9.	Korporálék (ostyaabrosz)	2.
10.	Törlőkendők	4.
11.	Kéztörlők	2.
12.	Oltárterítő	2.
13.	Oltártakaró	2.
	4. Különféle fölszerelések	
14.	Egy szép festett Szent Anna kép	1.
15.	Aranyozott fa gyertyatartók	4.
16.	Kánontáblák	3.
17.	Üvegampullák	3.
18.	Ólomtálca az ampulláknak	1.
19.	Csöngő	1.
20.	Koppantó	1.
21.	Oltárasztal	1.
22.	Pörsöly	1.
23.	Székek	10.
24.	A toronyban 45 font súlyú harang, melyet még nem áldottak meg	1.
25.	Mindezek őrzésére a templom oratóriumában elhelyezett szekrény	1.

* A lotho fél uncia, a márkának tizenhatod része.

A leltárt 1835-ben, az akkor végzett egyházlátogatás alkalmával készítették. Eredetije a Szent István plébánia levéltárában található.

III.

A makói róm. kath. temető
módosított
ALAPSZABÁLYZATA.
Megállapított díjak a sírhelyekért

1. „Kiváló hely” a kápolna körül, egy sírhely ára 12 frt o. é.
 2. „Első hely” az utak szélein, egy sírhely ára 8 frt o. é.
 3. „Második hely” egy sírhely ára 4 frt o. é.
- Ezeken a helyeken gyermeksírhelyért féldíj szedendő.
„Szabad hely”-en, ha nem a sorban temetkeznek, öreg halottért 2 frt o. é.
„Szabad hely”-en, ha nem a sorban temetkeznek, gyermek után 1 frt o. é.

1. §

Azon sírhely- vagy kriptatulajdonosok, kik 1874. évi november hó 23-dikát megelőzőleg foglaltak helyet, tartoznak, ha a sírhelyért nem fizettek, minden halott után külön a gondnoknak a fenti szabály szerint megfizetni.

2. §

A temetkezésnél az 1876. XIV. tcz. szabályai tartandók be.

3. §

A sírhelyért a díj temetés előtt a temetőgondnoknak ellennyugta mellett fizetendő le.

4. §

A sírhelyekért befolyt összeg a temető gondnoka által, a hitk. választmánya utasítása szerint kezelendő, melyből a temető kibővítése, díszítése, a gondnok fizetése, stb. fedezendő.

5. §

A sírhely a tervrajz szerint a temetőgondnok vagy temetőcsősz által jelölendő ki; az itt fölmerülő panaszok a választmány elé lesznek elintézés végett beterjesztendők.

6. §

A gondozatlan, pusztulásnak indult vagy teljesen elpusztult kripták és sírhelyek, ha azokra senki jogot nem formál a gondnok által bejelentetnek; azok a választmány határozata folytán másoknak ismét eladhatók vagy szabad temetkezési helynek tarthatók meg.

Makón, 1889. évi deczember hó 6-án.

A makói r. k. Egyháztanácsnak 1891. évi május hó 28-án tartott ülésében jelen módosított Alapszabályok felolvastattak, azok egyenként és összesen megerősítették.

Martinek Béla
v. jegyző

Kun László
cz. apát, főesperes, makói plébános.

Báló Menyhért
temetőgondnok.

Báló Benedek
b. tag

Szakács Mátyás
b. tag.

2555. sz.

Jóváhagyom.
Makón, 1891. évi október hó 18-án.

Desseffy Sándor
püspök.

IV.

Az egyházlátogatások szempontjait összefoglaló „Articuli pro apparando visitationis canonicae parochiarum Dioecesis Csanadiensis praeliminari opere” (Temesvarini, 1835.) című püspöki utasításban az alábbi kérdések vonatkoznak a temetőkre.

A temetőről

A terület mely részén fekszik a temető? megáldott kereszttel, szoborral vagy kápolnával el van-e látva? vajon meg van-e áldva? az ebben nőtt fű kit illet? Szabályszeűren körül van-e véve kerítéssel vagy árokkal s el van-e látva kapuval? kit terhel a kerítésnek és az ároknak a fönntartása? Vajon szabályos mélységű sírokat ásnak? a rendes harminc év eltelte előtt fölnyitják-e ezeket? csak katolikus hívek holttesteinek temetésére szolgál, avagy más vallású emberek is temetkeznek ide? Ebben az esetben vajon a temetőnek egy megfelelő része egyedül a katolikus hívek számára van-e elkülönítve és megáldva, vagy pedig a temetkezések vegyesen történnek? Vajon a mai temető megtelt-e már annyira, hogy újnak a megnyitása szükségessé vált? A filiákban, ahol a katolikusok számára semmiféle külön temető nincs, engedik-e azok holttesteiket más vallásúak temetőiben eltemetni? A temetőben a katolikusok sírjaira állítani szokott kereszteket szokták-e más vallású lakosok kiszakítani és eltörni? A keresztség nélkül elhalt kisdedeket hová szokták temetni? A templom körül vannak-e valamely régi sírok, időnként szoktak-e ott újakat ásni? Vajon a templomban vannak-e régi sírok? kiké, milyenek és milyen föliratokkal vannak ellátva? — Vannak-e a plébánián külön sírásók, vagy pedig a sírokat valamely ellenszolgáltatásért fölfogadott emberek szokták kiásni?

Megjegyzendő: A filiákban lévő temetőknek a fekvése, kerítése, gondozása stb. is irassék le, és ha megjegyzésre méltó semmiféle sajátságos és különleges dolog nem fordul elő, akkor általánosságban jegyeztessék meg: „ezen temetőre is mindaz vonatkozik, amik az anyaegyházba lévő temetőknél érintve vannak”.

V.

Az alábbiakban néhány jellegzetesebb misealapítvány szövegét közöljük. Ezeket az 1835-ös egyházlátogatás alkalmával gyűjtötték össze és másolták ki a részben Szegeden, részben Makón örözött végrendeletekből. A másolatok ma is a Szent István plébánia levéltárában találhatóak.

Az elsőt Tézsla Örzsébet tette 1815-ben:

„Anna fogadott Lánykámé legyenek minden ágynemű ruhák, és magam ruházattjai; azon kívül pedig halomáson után minden egyéb előszámlált vagyonyaim adattassanak el, és azoknak ára három egyenlő részre osztódjon fel, mellynek egy harmad része legyen nevezett Anna fogadott leánykájé; másik harmad része adódjon a R. Catolica Makai Templomnak különös szükségéire; az harmadik harmadrészt pedig hagyom szent-misékre, és a szegények számára örökös Fundációjul olly formán, hogy az Interestre Kiadódjon, és az Interestnek felibül mondódjanak Sz. misék lelkemért, másik fele pedig az Interesteknek osztódjon ki a Szegények között...”

2.

Nacsa Barbara 1817-ben a következőképpen rendelkezett:

„A Makai Pápista Templomnak rendelék Fundátiójul Száz forintokat, mellyeknek Interestre fejében Sz. misék szolgáltatassanak.”

3.

Érdemes megemlíteni Bogyó Mihály özvegyének, Babarczy Teklának 1821-ben kelt végrendeletét. Hisz míg a férj családja jobbára Makón, addig a Babarczyak részben Szegeden temetkeztek. Ezt tükrözi az alábbi végakarát is:

„...a Szegedi alsó-városi Szentegyházban a Babarczy Nemzettségéből megholt Személyekért tartandó Sz. misékre Két száz, úgy szinte a Makai R. Catolica Szentegyházban a Babarczy és Bogyó Nemzettségéből megholtakért tartandó Sz. Misékre Tőke pénzül hasonlóul Két száz forintokat úgy hagyok, hogy az interest adódjon esztendőnként az elő adott ajtatos célra, és a Tőke mind az először, mind a másodsor említett Szentegyházaknál állandoull megtartasson.”

4.

„Alább irtt ezennel megismérem, hogy én még 1828 Esztendőben megboldogult Ipam Uram Nemes Karátsonyi Gergely szándékát és akarattját bé-tellegesíteni kívánván, mai napon Fő-Tisztelendő Róka József Plébános és Esperes Urnál örökös Fundationak száz ötven forintokat váltó cédulában azon célra tettem, hogy azon Kapitális Kamatra ki adódván az utánna esztendőnként bėjövendő Interest két Sz. énekes Requiemek tartásáért adasson; melly Requiemek edgyike boldogult Ipam Karátsonyi Gergelyért az ő halála napján 14-ik aprilisban, a másik pedig boldogult Napam asszony Horváth Katalinért az ő halála napján 11-ik Juliusban minden esztendőben szolgáltatassanak. Költ Makón 31. Octob. 1829 Esztendőben”

Tarnay Mihály Csanád vármegye főszolgabírája az alábbi rendelkezést tette:

Örök hagyományú Levél

Mellynek erejénél fogva két száz, az az 200 Pftokat (pengőforintokat) pengő pénzben, minden forintban három ezüst huszast számolva, a Makai Romai Catolica Szentegyháznak rendelek, és valósággal által adok a végett: hogy a fellyebb érdekelt és örökké fenmaradó Tőke pénznek Esztendei Törvényes Interességűl az alább kitett napokon, ugyan tsak az alább megnevezettekért minden esztendőben huszon négy, az az 24 Sz. Misék szolgáltassanak, nevezet szerént: Tekintetes Nemes Csanád vármegye hajdani Fő-Fiscálissának Irimay Mártony Urnak lelkiért October 17-ik és 18-ik napján két Szent-mise mondasson, az életben lévő Nemes Tarnay György édes Atyámért Aprilis 23. és 24. napján. — Nemes Botka Erzsébet édes Anyámért November 18. és 19. napján külön külön értve mindenkiért két, öszvesen tehát négy Sz. Mise olvastasson — a meghalálozott István, és Anna Testvéreim lelkeikért külön külön egy, öszvessen pedig két Szent Mise, ugymint az elsőnek lelkiért Augustus 3-án, a másíknak szinte Augustus 10-ik napján szolgáltasson — az életben lévő Ferentz és Erzsébet testvéreimért Szinte két mise, az elsőért October 10-ik, a másíkéért November 20-ik napján mondasson — Niamessny Julianna Hitvesemért Junius 13. 17. és 19. napján három — László fiamért Szinte Junius 27-k napján egy — Maria leányomért September 20-án egy, Rozália lányomért September 4-én egy — magamért Februarius 3-án, Martius 19-én, Majus 16-án, Augustus 5-én, September 29-én és December 13-án hat Sz. mise szolgáltasson az Istennek nagyobb ditsőítésére, a tőle vett jónak meghálálásáért, és bűneinknek megengesztelésiért. Végtere az Úr Istennek ingyen való Kegyelmeből lévő kevés jószágomnak a szerentsétlenségűl való oltalmazása tekintetűl Julius 20-án és October 20-án két Sz. mise olvastasson. — A midőn a fellyebb megnevezett élőknek az Isten örök végzés szerént halálok fog történni, azoknak lelkeikért ugyan annyi számú halotti Sz. Mise mondasson.

Mellybéli hagyományomnak minden változtatása nélkül való megtartására magamat, és maradékaimat ezennel lekötelezvén, olly formán rendelem: hogy azt megsemmisíteni, vagy másra fordítani hatalmokban ne légyen kivévén egyedül azon esetet: ha ezen hagyományomnak más végre való fordítása akar ki által kívántatna, vagy rendeltetne, akkor szabad légyen maradékomnak a Tőke pénzt ugyan magához venni azon kötelesség mellett: hogy azt másra ne használja, hanem az alább irttnak fellyebb már kejelentett ajtatos szándékért hűségessen, s pontosas tellyesítse. Mellynek nagyobb erejére való nézve adtam ezen nevem aláírásával, és szokott petsétemmel megerősítettet örök hagyományú leveletem. — Költ Makón December 28-ik napján 1823. Tarnay Mihály m. p. T(ekintetes) N(agy)s(ágos) Csanád V(árme)gye Fő -Sz.(olga) Birája ugy ezen, és több más T(ekintetes) N(agy)s(ágos) V(árme)gyék Tábla-Birája”

IRODALOM

Bálint Nagy Lajos

1928 Kolerajárványok Csanád vármegyében. Csanád vármegyei Könyvtár 15. Makó.

Inczeffi Géza

1970 Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata (Makó környékének földrajzi nevei alapján)
Bp.

Kovács Gyula

1929 Makó város építészete a XVIII-ik század közepétől a XIX-ik század közepéig. Csanád-
vármegyei Könyvtár 17. Makó.

Reizner János

1892 Makó város története. Makó.

Szibrik Miklós

1926 Makó várossának közönséges és abban lévő reformata ekklesiáinak különös leírása
1835/36 eszt. Csanád vármegyei Könyvtár 6. Makó.

Tóth Ferenc

1974 Makó településtörténeti vázlata. MFMÉ 1972—73/1. Szeged, 41—82.

1988 Makó úrbéri térképei. A Makói Múzeum Füzetei 58. Makó.